

Nr 313.

Av herr **Lindhagen**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtelse av mark för bosättning åt lappar m. m.*

Lappfrågan återkommer periodvis på dagordningen, och för varje gång uppställes såsom mål att lösa densamma. Svårigheterna i en sådan lösning ligga dels i konflikterna mellan åkerbruk och renskötsel, dels i vanskligheterna att ordna förhållandena mellan lapparna inbördes och dels i behovet för att ej säga nödvändigheten även för ett nomadfolk att följa med sin tid.

Beträffande det första spörsmålet ligger närmast till hands att söka en rationell lösning genom att hänvisa nomaden och jordbrukaren till olika områden, där de äga var för sig idka sina skiljaktiga näringsfång. I forna tider gav sig en sådan utväg mera av sig själv. Men i den mån jordbruket oemotståndligt vidgade sina områden upp emot fjällen, blev en sådan särskiljning till slut omöjlig. Man måste inskränka sig till att söka särskilja lappars och bofastas näringsfång den vanskligaste tiden av året eller då marken är bar.

Vid avvitrningen på 1800-talet sökte man genomföra en sådan ordning, i det att inom Jämtlands län för lapparna avsattes vissa renbetesfjäll samt inom Västerbottens och Norrbottens lappmarker uppdrogs en så kallad odlingsgräns, såsom rågång mellan lapparnas och de bofastas hemvist under sommarmånaderna. Emellertid förfelade av åtskilliga skäl dessa åtgärder väsentligen sin verkan. Man sökte då bota bristerna. Genom 1886 års lapplagstiftning tillkommo för sådant ändamål närmare bestämmelser om tiden, då lapparna skulle på grund av sedvanerätt få beträda enskildas ägor och huru ersättning skulle utgå för skada, som tillskyndades de bofasta av renarna. Då dessa föreskrifter snart visade sig ej vara tillfyllest, sökte 1898 års lapplagstiftning åstadkomma ett bättre sakernas tillstånd genom mera specificerade stadganden om tiden för renarnas uppehåll å enskildas ägor, möjlighet för vissa områdens fridlysning för intrång av skogsrenar, ett annat system för skadeståndsplikten samt borttagandet till en början inom Jämtland och Västerbotten av bofastas rätt att äga renar.

Angelägenheten att bringa rättvisa och ordning i lapparnas inbördes utnyttjande av land och vatten för renskötsel blev också tidigt föremål för uppmärksamhet, helst detta också har sin stora betydelse för att förebygga konflikter mellan renskötseln och jordbruket.

I äldre tider var områdestilldelningen inom de trakter, där lapparna som-

martiden uppehålla sig med sina renar, uteslutande bestämd efter så kallade lappbyar. De enskilda vandrade fritt omkring med renarna i hela området. Emellertid utbildade sig mångenstädes genom hävd en viss områdesfördelning även inom ett lappbyområde. Detta förhållande utvecklade sig sedan till att uttrycklig immission på sådant mindre område söktes och gavs av myndigheterna, och härav skapades en uppfattning, enligt vilken den enskilde lappen ansåg sig hava en viss äganderätt till området och även kunde upplåta delar därav till bofasta eller lappar. Härav följde emellertid trängsel och brist å ett håll, överflödigt utrymme å ett annat förutom andra olägenheter. Lagstiftningen av år 1886 ansåg sig kunna upphäva berörda missförhållande genom »en återgång till vad i gamla tider gällt». Man återgick till de större områdena såsom gemensam vistelse, myndigheterna skulle även få reglera lappantalet mellan byarna, och varje upplåtelse inom dem till bofasta förbjöds.

Det visade sig emellertid snart, att denna plötsliga omkastning utan omtänksamma regler för det nya, som sattes i stället, ledde till desorganisation. Det uppstod stora sammanblandade renhjordar, som började leva sitt eget fria liv och vilkas förhållande inom laglighetens ramar blev förenat med allt större svårigheter. Botemedlet mot detta onda sökte 1898 års lagstiftning förnämligast i fastställandet av byordningar med föreskrifter angående ordningen för renskötselns bedrivande inom byn eller eljest angående förhållandet mellan lapparna inbördes.

Efter åtskillig tid stodo svenska statsmakterna ånyo inför en revision av lapplagstiftningen. Anledningarna voro bestående gamla svårigheter och nya tillkomna. Odlingen hade gått vidare trots allt, framtvingad av kampen för tillvaron. Särskilt ovan odlingsgränsen hade de nybyggen, som redan före fastställandet av denna gräns funnos därstädes, opåtalat fått klyvas och utvidgas. Lapparna själva blevo allt mer förtrogna med bosättningsarnas behag och fördelar och hade tillåtits slå sig ned efter eget val på kronans mark. Byordningarnas föreskrifter hade visat sig föga effektiva, olägenheterna med skogsrenarnas vistande på samma trakter hela året bestodo och vidgades delvis, och bofastas renägarskap i Norrbotten ledde här och var till renkapitalism. Den internationella lagen om de lappar, som flytta med renar mellan Sverige och Norge, skulle revideras, och på denna revision inverkade också beskaffenheten av den inre lapplagstiftningen inom båda länderna. Av dessa skäl var en allmän revision av den inre svenska lapplagstiftningen att motse, och den kunde ej undgå att på ett eller annat sätt bliva kombinerad med den internationella lagstiftningen.

Så kom inledningsvis en proposition till 1917 års riksdag, som ville utbryta vissa saker att i förväg behandlas och avgöras. Vissa frågor löstes också av nämlunda riksdag. Sålunda begränsades bofastas renägarskap även kallad renkapitalism i Norrbotten. Den löstes som sagt för Jämtlands och Västerbottens län redan år 1898. Men även i några smärre frågor, som likaledes avsåge att minska konflikterna mellan jordbruk och renskötsel, fattades beslut. Likaså antogos några förslag om förändrade eller tillagda bestämmelser berörande förhållandena mellan lapparna inbördes.

Emellertid framlade propositionen också förslag till fristående lösning av bosättningsfrågan, dock huvudsakligen endast så vitt rörde de renskötande lapparna. Den officiella lappolitiken, ledd från huvudstaden, gick då ut på att återföra lapparna till renskötseln och bibehålla deras fallenhet för denna näringsgren. För ändamålet hade i administrativ ordning utgivits en ny skolordning för lappbarnen, enligt vilken de ej vidare skulle få såsom hitintills undervisas i missionsföreningarnas skolor utan i kåtor med ambulering undervisning. Det gällde nämligen, sade man, att icke förvekliga barnen. Redan denna förordning hade väckt synnerligt missnöje hos lappbefolkningen både för den klasskillnad, som därigenom uppdrogs mellan lappar och svenskar, som även därför, att lappbarnen hade det bra under missionsföreningarnas omvårdnad.

I anslutning till denna politik föreslog 1917 års proposition, att renskötande lappar ej skulle äga inom kronomark i lappmarkerna och renbetesfjällen åt sig uppföra boningshus. I överensstämmelse härmed blev ordet bostad utbytt mot kåta. Odlingsslägenheter, som lappar ofta anlagt invid eller i närheten av sådana boningshus, blevo icke heller vidare tillåtna. En viss försiktig bosättning skulle dock efter särskild prövning medgivas lappar, som i följd av ålder eller sjukdom icke kunde fortfara med renskötseln. Lagen skulle hava retroaktiv verkan så till vida, att redan uppförda lägenheter finge fortfarande brukas endast under innehavarens och hans hustrus livstid. Någon ersättning för hus och odling erhöles icke. Grunden till nämnda bosättningsförbud för renskötande lappar vore den, att lapparna genom dylika bosättningar ansågos bli mindre nitiska i vården av renhjordarna ävensom förvekligas i viss mån, så att deras kompetens med renskötseln minskade. Vidare förelades de lappar, som ville driva renskötelse, att därest de i tredje generationen samtidigt brukade hemman eller nybygge eller biträdde vid bruket av sådan fastighet bestämma sig för renskötelse eller jordbruk. I sammanhang härmed ifrågasattes en definition på begreppet lapp. Dessa bestämmelser föreslogos skola antagas såsom lag.

Lagutskottet tillstyrkte förslaget. Sju ledamöter anförde reservation, så vitt rörde ordnandet av bostadsförhållandena. Det betonades bland annat, att den nya tiden höjt levnadsanspråken betydligt för svenskarna och tydligen ej kunde undgå att även hos lapparna skapa nya behov. Det första och grundläggande för dessa nya krav var längtan efter en ordentlig människovärdig bostad, där de små barnen kunde ha skydd, där hustrun kunde föda barnen och där familjen i sin helhet kunde finna någon trevnad och en varaktig stad. Med andra ord, den nya tiden hade hos Jämtlands, Västerbottens och de sydligast vistande norrbottenslapparna inplanterat begreppet hem.

Reservanterna frågade sig om det vore möjligt och riktigt att återföra utvecklingen till vad i forna tider gällt eller om lagstiftningen borde sanktionera den uppkomna seden och från denna utgångspunkt söka ordna renskötseln på ett i alla fall förståndigt sätt. Reservanterna anslöto sig till den senare linjen. Lappfolket hade rättighet att lika väl som de svenske sträva fram till en människovärdigare tillvaro, och ingen lagstiftning kunna förhindra

det. I reservationen uppdrogos några riktlinjer för bostadsförhållanden ordnande, och det tillades, att denna angelägenhet icke lämpligen borde då lösryckas ur sitt naturliga samband med lapplagstiftningens allmänna revision. Det hemställdes, att bosättningsfrågan och vad därmed ägde sammanhang måtte återupptagas till förnyat övervägande i samband med den tillämnade revisionen av hela lapplagstiftningen samt efter det lapparna beretts tillfälle att själva vid samfällt möte överlägga om de synpunkter, som enligt deras uppfattning böra tjäna till vägledning för en sådan revision. Detta förslag antogs av andra kammaren och blev efter sammanjämkning med första kammarens till utskottet anslutna beslut väsentligen bibehållet med Kungl. Maj:t förbehållen provisorisk rätt att kunna reglera bosättningarna.¹

Sedan detta inträffat, har den internationella lagen mellan Sverige och Norge kommit till stånd och därigenom utkomstmöjligheterna för åtskilliga svenska lappbyar väsentligen minskats. Samtidigt ökas lappbefolkningen, och bosättningsfrågan har blivit än mer pockande. Den föreligger nu vid denna riksdag liksom den allmänna revisionen av renbeteslagen. Det av 1917 års andra kammare begärda sammanhanget är således nu för handen och det kan antecknas, att de i bosättningspropositionen framlagda bestämmelserna överensstämma med de grundlinjer, som ifrågasattes i den av andra kammaren vid nämnda riksdag godkända reservationen.

Årets proposition om lapparnas rätt till renbete strävar på grund av det nya läget och i motsats till tidigare förslag att inskränka antalet personer, som skola komma i åtnjutande av renskötselns förmåner och i lika hög grad den ursprungliga utkomstkällan, renantalet. Denna strävan har också aktualiserat ytterligare bosättningsfrågan.

Frågan om upplåtelse av mark åt lappar för bosättning daterar sig från tiden omkring sekelskiftet. Då började från lapskt håll höjas röster för behov av jordupplåtelser, förestavade av insikten om att på grund av minskade förutsättningar för renskötsel jordbruket måste bli va det oundgängliga slutmålet för åtminstone en stor del av lapparna. Redan då fanns en mängd lappar, som icke vidare ägde några renar, och deras antal ökades alltjämt. I en av lappar inom Västerbotten år 1904 till Kungl. Maj:t ingiven framställning anfördes besvär bland annat över nämnda lappars svåra belägenhet. Det anfördes följande:

»Anledningarna till nämnda förhållande äro, att renarna minska i följd av hårda år, avtagande tillgång på renmossa samt särskilt de nyss nämnda konflikterna mellan lapparnas och de bofastas intressen. Dessa lappars tillvaro är högst beklagansvärd. De kunna ej livnära sig av renskötsel av brist på renar, och de få enligt lagstiftningen ej använda någon mark för annat än renskötsel. För att uppehålla livet nödgas de emellertid utan laga rätt självtaget slå sig ned var de kunna. De söka då att odla upp någon liten bit mark och röja däromkring, så att de kunna föda en eller flera kor. Härvid ingripa emellertid ofta de bofasta, mången gång med stöd av myndigheterna, för att

¹ En utveckling av sammanjämkningens närmare innebörd, se andra kammarens prot. den 13 jun 1917 (nr 82 sid. 50 o. f.).

få bort dessa lappar från deras så kallade olaga besittning och tillgodogöra sig frukterna av deras odlingsarbete. Lagstiftningen berättigar således icke en lapp att med någon trygghet slå sig ned såsom jordbrukare ens på det lappskatteland, som han eller hans förfäder lagligen ägt att med andras uteslutande begagna för renskötsel. Även rätt till fiske börjar man allt mer förmena dem.»

Såsom ledamot i norrlandskommittén blev jag vid resor i lappmarkerna i tillfälle att få inblick särskilt i de renlösa lapparnas förhållanden. Ingenting var mer rörande och gripande än ett besök i en självtagen lapsk fjällägenhet, där familjen sökte fresta kampen för livet. Lapparnas rätt att begagna sig av land och vatten och särskilt att uppehålla sig inom vissa lappskatteland var dem då tillerkänd endast för renskötselns bedrivande. När en lapp åter blev utan renar förlorade han alla rättigheter till jorden. Endast på jägeribetjäningens gunst och nåd kunde han tillsvidare få slå sig ned någonstades var han kunde. Med ledning av dessa erfarenheter upptog jag i norrlandskommittén även lapparnas jordbruksfråga. Kommittén ville emellertid icke inlåta sig på denna sak. Därför nödgades jag till kommitténs år 1904 avgivna betänkande reservationsvis framföra »lapparnas jordbruksfråga och förhållandena ovan odlingsgränsen» samt verificerade min framställning med åtskilliga utdrag ur mina resedagböcker. Det hemställdes slutligen, att åtgärder måtte vidtagas i syfte att undersöka och ordna nybyggesfrågorna och särskilt lapparnas renbetes- och jordbruksfrågor i trakterna ovan odlingsgränsen i lappmarkerna. I denna reservation instämde häradsdomaren Bromée i Billsta.

Även häradshövding Georg Kronlund erinrade i ett särskilt yttrande bland annat något om lapparnas bosättningsfråga och vikten av dess övervägande. Det vore en bjudande plikt för statsmakterna, sade han, att i tid sörja för, att lapparna må kunna beredas tillfälle att, sedan renskötseln tagit slut, övergå till andra näringsfång.

År 1908 väcktes sedan av Kronlund m. fl. i andra kammaren en motion med hemställan om fullständig utredning av lappfrågan. Yrkandet avsåg bland annat »att förhjälpa den icke renskötande lappbefolkningen ur dess betryckta ställning och bereda den lämpliga existensmöjligheter». I propositionen återfinnes motiveringen till detta yrkande, vilket ock bifölls av riksdagen.

Efter långa och delvis särdeles dyrbara utredningar genom skilda beredningar kom som sagt först en internationell lag till stånd och nu föreligger den inre lappfrågan. Rätteligen är väl detta förslag ett nytt experiment och kan ej bliva något annat. Lappfrågan kommer att permanent ligga på statsmaktens bord. Propositionen innefattar emellertid ett stort framsteg i lapparnas bosättningsfråga, och detta erkänna de även själva. De icke renskötande lapparna kunna indelas i tre slag, dels fullt arbetsföra lappar, för vilka jordbrukslägenheter närmast avsetts, dels lappar med minskad arbetsförmåga, för vilka bostadslägenheterna avsetts, och dels orkeslösa, medellösa lappar, vilka måste hemfalla under fattiggården. Lapparnas fattigvårdsfråga behandlades av 1926 års riksdag. Nu är det fråga om de två förstnämnda kategorierna.

Vid bedömande av förslaget i dessa delar ligger det nära till hands att jämföra det med vad som föreslagits vid innevarande års riksdag både i framlagd proposition och i väckta motioner om bildande av nya jordbruk, frilösning av arrendejordbruk, fulländning av ofullständiga jordbruk, anskaffande av tomter för bostäder och fullkomnande av förra årets ineffektiva sociala arrendebestämmelser. Full jämställdhet kan på grund av renskötselns särskilda förhållanden säkerligen icke nu vinnas, men det är av vikt, att icke bibehålla uppenbara orättvisor eller onödiga skiljaktigheter. Med tiden tvingas man i alla fall att avlägsna desamma, och därför är det särdeles lämpligt att göra det redan nu. De i sådant avseende nedan framställda yrkandena tala för sig själva. Därtill må i korthet tilläggas följande.

1) För svenskar har man nu kommit därhän, att en jordbrukslägenhet ostriktigt bör vara så stor, att den kan föda en familj. Ett liknande bemödande bör finna uttryck även för lapparnas jordbrukslägenheter.

2) Även en lapp, som nedlägger möda och kostnader på sitt lilla hem, bör tillerkännas någon trygghet i besittningen. Villkoren i A) 3 böra rättas i överensstämmelse härmed.

3) Från lapphåll har påyrkats, att villkoren A) 11 inskränkas till lägenheter ovan odlingsgränsen. Det synes mig icke saknas skäl för en sådan uppfattning.

4) Även för B) 1 gäller att jämväl lapparna böra tillerkännas trygghet i besittningen.

5) Förmodligen skall innehavare av lägenhet få överlåta lägenheten på annan, dock efter prövning av dennes kompetens. Detta förstå nog icke lapparna, och olika uppfattning kan även uppstå bland myndigheterna. En tydlig föreskrift är bättre än gissningar.

6) Vid kontraktssenligt avträdande av lägenhet till kronan bör innehavaren tillerkännas ersättning för odlingar, hus och andra nyttiga anläggningar. Det kännes varken rättvist eller tryggt att ej få det.

7) Det föreslås i propositionen, att upplåtelse ovan odlingsgränsen beslutes av länsstyrelsen och nedan odlingsgränsen av domänstyrelsen efter samråd med länsstyrelsen. Domänstyrelsen är icke tillsatt eller rekryterad för att bevaka sociala intressen. Den skall skaffa staten och landet pengar ur skogen. Det är icke rådligt att överlåta beslutanderätten i sociala jordfrågor åt domänstyrelsen. Länsstyrelsen bör även här ha sista ordet, dock efter samråd med domänstyrelsen. En lappman skriver till mig:

»Med tanke på den numera utvecklade tillsyn, som de norrländska länsstyrelserna ha till sitt förfogande i såväl lappfogdar som s. k. lapptillsyningsmän och ordningsmän, snart sagt lika många som de lappar, över vilka de ha att utöva tillsynen, har jag en stark känsla av, att denna tillsyn nog inte kommer att spara nit ifråga om att genomföra bestämmelserna med avseende på att nedbringa renantalet. Däremot har jag icke blivit övertygad om, att samma intresse och bemödanden föreligga i fråga om att förhjälpa och underrätta lapparna till bosättning. Det har därför synts mig nödvändigt, att i renbeteslagen tvångsbestämmelserna om nedslaktning kompletteras med en bestämmelse, varav framgår att tillsynen över renskötseln icke enbart har att sörja för, huru man på bästa sätt skall nedbringa en näring, utan i dess uppgift ingår även

att samtidigt se till att förhjälpa människorna till annan utkomst i stället. Jag har ytterligare stärkts i denna min uppfattning, sedan jag i den nu avgivna propositionen angående markupplåtelser åt lappar för bosättning tagit del av domänstyrelsens yttrande, som just inte gör någon människa glad. Jag kan inte värja mig för den uppfattningen, att detta ämbetsverk till den grad överkultiverats, att det varken har hjärta för eller vill nedlåta sig till att ha något att skaffa med några människor, som i vårt land leva och söka sin bärgning under namn av lappar.»

8) Förslaget vimlar av befogenheter för myndigheter att pröva, hålla uppsikt m. m. dylikt i den största utsträckning, i själva verket efter gottfinnande. Må man besinna lapparnas hjälplösa belägenhet, de oerhörda avstånden, de obefintliga kommunikationerna. En realitet är också ämbetsmännens olika skaplynne, vartill kommer, att särskilt i ett sådant fall som detta den överordnade i regel kommer att blint lita på sin närmaste man. Maktlystnad och skvaller få också fritt spel utan kontroll. Dessa äventyrligheter förtjäna att uppmärksammas.

9) Propositionen berör icke ordnandet av de så kallade fjällägenheter, som tillkommit i äldre tider, innan författningsbestämmelser för lapparnas bosättning utfärdats. Genom kungörelsen den 5 juni 1909 gävos bestämmelser om legalisering av sådana lägenheter, oavsett om de upptagits av lappar eller svenskar. Det vore av intresse att taga del av kontrakten, som måhända behöva revideras i anslutning till de bestämmelser, som med anledning av årets proposition kunna antagas. Det påstås att kontrakten äro onödigt stränga, ägnade att åt innehavarna inge en känsla av osäkerhet, vilket ock verkar hämmande på idogheten. En del sådana lägenheter kunna av myndigheterna utdömas med anvisning till bosättning på annan plats. Villkoren för en sådan överflyttning böra också få av riksdagen granskas och jämföras med dem, som nu skola antagas. En del lägenheter hava icke legaliserats, vilket väcker begripligt nog stort missnöje, och lär sådan legalisering vägrats oaktat vid avvitringsmanträdena närvarande lappombud ansett att lägenheterna, för att icke onödigt rubba bestående ekonomiska förhållanden, bort bibehållas.

Den ovannämnde lappmannen skriver, att typiskt härför är lägenheten kallad Avasjön på västra sidan av Västra Vardofjäll vid Ängermanälvens källflöde i Vilhelmina fjällbygd. Grundaren av ifrågavarande lägenhet, Benget Nilson, född 1849 och ättling av en gammal lappsläkt, tjänade först som lappdräng, varefter han så småningom blev egen renskötare. Men av en eller annan orsak gick det tillbaka med renskötseln. Så gott som alldeles utblottad på renar slog sig Benget Nilson någon gång på 1890-talet ned på sin faders lappskatteländ, där han anlade lägenheten eller rättare sagt nybygget Avasjön. Med sällsynt energi och idoghet arbetade han upp sig, røjde och odlade, så att han icke allenast födde sin familj utan kunde bisträcka vägfärdande med mat och husrum. Benget Nilson nöjde sig inte bara med att, såsom bruket däruppe var, till vinterfödning av kreaturen slå självväxande ängar, han odlade jord, där det växer timotej, vilket är en sällsynt företagsamhet så högt upp till fjälls, som här är fråga om. Min sagesman sänder tillika ur Samefolkets

Egen Tidning för 1926, en notis, som kan anses vara belysande för förhållandena beträffande ifrågavarande lägenhet Avasjön. Notisen lydde:

Ett ståtligt timotejstrå. I rekommenderat skick har vår tidnings redaktion mottagit ett timotejstrå, som i sommar växt på ett nybygge vid namn Avasjön, beläget allra högst upp i Vilhelmina fjällbygd, vilket nybygge upptagits och innehaves av sameh. Insändaren vill därmed bevisa, att sameh ingalunda äro underlägsna svenskarna i fråga om jordbruk, såvitt det är fråga om jordbruk i samma trakter, utan i många fall kanske ett strå vassare. — Visserligen äro vi på vår red. inga jordbruksexperter, men vi ha i alla fall underkastat det insända timotejstrået en ingående undersökning och funnit, att det är ett praktexemplar, som mäter icke mindre än 1.4 m., varför det måste anses, att sameh framför allt i Avasjön äro duktiga jordbrukare.

Denna jordbruksnotis återgives till upplysning för skåningar och andra, som helst vilja förvandla hela Norrland till bara skog. I sak finner jag det ofrånkomligt, att även de ovannämnda fjällägenheterna få en definitiv och rättvis reglering. Själv har jag mer än en gång sökt hjälpa lappar tillrätta med sådana av dem innehavda lägenheter, och därigenom har jag fått inblick i läget och svårigheterna.

På grund av vad sålunda anförts och med åberopande av ett utdrag ur lapparnas tidning hemställas,

att riksdagen, med anledning av propositionen nr 206 om lapparnas bosättning, ville

1) besluta, att villkoren för jordbrukslägenheter, punkt 1, erhåller denna lydelse: »Jordbrukslägenhet bör i möjligaste mån ha sådan storlek, att en lappfamilj därav kan ha sitt uppehälle.»

2) besluta, att villkoren för jordbrukslägenheter, punkt 3, utvidgas med tydlig föreskrift om företrädesrätt för kompetent innehavare till ny upplåtelse vid varje upplåtelsestids slut;

3) besluta, att villkoren för jordbrukslägenheter, punkt 11, erhåller i ingressen följande lydelse: »Arrendatorn skall, såvitt avses jordbrukslägenheter ovan odlingsgränsen, tillse, att — — — avses»;

4) besluta, att villkoren för bostadslägenheter, punkt 11, utvidgas med företrädesrätt för kompetenta arvingar att övertaga lägenheten efter de första innehavarnas frånfälle och rätt för varje kompetent innehavare att efter varje upplåtelsestids slut erhålla företrädesrätt till ny upplåtelse;

5) besluta, att i villkoren för jordbruks- och bostadslägenheter uttryckligen stadgas rätt för innehavaren att överlåta lägenheten på annan kompetent person;

6) besluta, att i villkoren för jordbruks- och bostadslägenheter föreskrives, att vid kontraktsenligt avträdande av lägenheten till kronan innehavaren tillerkännes full ersättning efter

dåtida värden för odlingar, hus och andra nyttiga anläggningar;

7) besluta, att även upplåtelse av mark, som ej är belägen ovan odlingsgränsen eller å renbetesfjällen, må verkställas av länsstyrelsen dock efter samråd med domänstyrelsen, och ej, såsom i propositionen föreslås, av domänstyrelsen efter samråd med länsstyrelsen;

8) hos Kungl. Maj:t anhålla, att till beredande av rättvisa och lättnader för lapparna måtte åvägabringas lämpligt biträde åt dem samt nödig kontroll på den prövning efter gottfinnande och den uppsikt, som föreslagits skola i synnerlig utsträckning tilldelas vederbörande myndigheter;

9) anhålla om utredning och föreläggande för riksdagen av förslag till legalisering på skäliga villkor jämväl för de så kallade fjällägenheter, som tillkommit innan författningsbestämmelser för lapparnas bosättning utfärdats, ävensom att därvid särskilt överväges omedelbar legalisering enligt gällande författningar av fjällägenheten Avasjön.

Stockholm den 12 april 1928.

Carl Lindhagen.

*Bilaga.***»Samefolkets egen tidnings» uttalande om landshövding Widéns utredning.***Reflexioner och önskemål i anslutning till ovanstående.*

Det torde vid denna lagstiftning — såsom ock av motiven i betänkandet framgår — knappast kunna fränkännas, att ifrågasatta upplåtelser närmast äro att betrakta som en kompensation åt ett folk, som på grund av odlingens framåtskridande och andra omständigheter berövats nödiga villkor för dess ursprungliga näringsfång, renskötseln. Då nödvändigheten sålunda talat ett oefftergivligt språk om vederlag, är det av vikt, att vid skapande av villkoren för detta tages sådan hänsyn, att vederlaget, i detta fall i form av jordupplåtelser, i görligaste mån motsvarar åsyftat ändamål, och att särskilt övergångsstadiet till de nya levnadsförhållandena stödes och värnas med den för saken erforderlig förståelse och nödig barm av vårt lands närings- och kulturella institutioner. Det ligger i sakens natur, att man i den process, som är förbunden med övergången från renskötsel till jordbruk, måste räkna med en del olägenheter, till vilka man icke i nämnvärd grad behöver taga hänsyn vid upplåtelser i allmänhet. Det bör därför för de svenska statsmakterna bli en hederssak, att denna viktiga bosättningsfråga får en allsidig och praktisk inriktning; detta icke enbart ur ekonomisk synpunkt utan rent socialt sett.

De föreslagna bestämmelserna om nyttjanderättsupplåtelser åt lappar för bosättning äro avsedda att undantagslöst gälla för såväl fjäll- som skogslappar. Mot upplåtelseformen i och för sig torde, så långt vi kunna bedöma, icke vara något att invända; men i vissa delar äro dock reglerna ägnade att inge betänkligheter. I gällande författningar om jordupplåtelser för bosättning i allmänhet finnas, såvitt det rör trakterna nedom odlingsgränsen och utanför renbetesfjällen i Jämtlands län, icke några bestämmelser, vilka innehålla inskränkningar till förmån för renskötseln. Under sådana förhållanden måste det principiellt betraktas som inkonsekvent och omotiverat att, då det gäller upplåtelser av mark åt lappar i samma trakter, stadga bestämmelser, vilka innehålla sådana inskränkningar. Det torde framstå såsom ganska naturligt, att villkoren för upplåtelse av jordbrukslägenheterna på grund härav icke i alla delar äro fullt tilltalande, särskilt beträffande skogslapparna, vilka så gott som alla vistas nedanför odlingsgränsen och därför skulle komma att försättas i en avsevärt ofördelaktigare ställning än icke-lappar, som åtnjuta nyttjanderättsupplåtelser. På grund härav är en sådan jämkning i bestämmelserna önskvärd och erforderlig, att, såvitt det rör upplåtelser nedom odlingsgränsen och utanför renbetesfjällen i Jämtlands län, berörda inskränkningarna till förmån för renskötseln utgå. Att ifrågavarande restriktiva bestämmelser även av 1919 års lappkommitté föreslagits skola generellt gälla, icke allenast beträffande områdena ovan odlingsgränsen och å renbetesfjällen utan även med avseende på trakterna utanför dessa, torde närmast få tillskrivas den omständigheten, att kommittén på grund av den begränsade tid, inom vilken dess arbeten skulle vara slutförda, icke medhann att tillräckligt ingående pröva bestämmelsernas innebörd.

Såvitt det rör upplåtelser nedom odlingsgränsen och utanför renbetesfjällen är även ett annat spørsmål värt beaktande. Det är en känd sak, att utsikter till äganderätt äro ägnade att sporra och uppmuntra särskilt en jordbrukare. Det är väl närmast med hänsyn härtill som senare tiders intresse för koloniseringen inriktat sig på att tillförsäkra kolonisten möjlighet att under vissa förutsättningar och villkor förvärva kolonatet med äganderätt. Det kan därför ifrågasättas, huruvida det icke också för upplåtelser av här ifrågavarande slag är av behovet påkallat att skaffa en sådan möjlighet.

Det ligger måhända nära till hands att fråga sig, huruvida icke redan gällande regler, såvitt det rör jordupplåtelser nedom odlingsgränsen, tillräckligt tillgodose också lapparnas behov. Formellt lägga författningarna — såsom redan i förbigående nämnts — intet hinder i vägen för upplåtelser till sameh, och på sina håll ha även lapparna med stöd av gällande regler sökt och erhållit nyttjanderättsupplåtelser för bosättning. Någon skillnad till person torde icke heller ha förekommit, åtminstone har den icke varit iögonenfallande. Med få undantag torde man dock få räkna med att i den allmänna konkurrensen personer av svensk extraktion vinna företräde, åtminstone i fråga om de bästa bitarna. Det är nog bl. a. från den synpunkten, som det ansetts av behovet påkallat att ihågkomma lapparna med särskilda underlättande bestämmelser.

I fråga om upplåtelser ovan odlingsgränsen och å renbetesfjällen i Jämtlands län äro givetvis de föreslagna inskränkningarna till förmån för renskötseln av omständigheterna och behovet påkallade. Även i detta fall synes dock böra eftersträvas, att dessa bestämmelser få sådan form, att de icke komma att verka hämmande på företagsamheten. Genom konventionen mellan Sverige och Norge angående renbetning och senast genom det nu framlagda förslaget till renbeteslag har renskötselyrket i så hög grad kringskurits, att ett starkt underlättande av lapparnas bosättning är oundgängligen nödvändigt. I och med detta har frågan om jordupplåtelser åt lapparna kommit i ett väsentligen nytt skede. Bestämmelserna, att ovan odlingsgränsen upplåtelse icke må äga rum »med mindre synnerliga skäl därtill förekomma», kan numera icke anses i lika hög grad motiverad som vid tiden för dess skapande år 1915, då man ännu utgick ifrån, att icke allenast den befintliga nomadiserande lappstammen utan även en ökad sådan skulle kunna erhålla nödig bärgning genom renskötsel.

Man måste nämligen utgå ifrån, att upplåtelser till fjälllapparna med ytterst få undantag måste ske å trakterna ovan odlingsgränsen eller å renbetesfjällen. En viss lättnad vore därför härvidlag icke omotiverad. En ytterst viktig sak är också, såvitt det rör samma trakter, att upplåtelseerna så vitt möjligt ske på platser med tillgång till självväxande ängar. En bestämmelse härom vore säkerligen icke ur vägen.